

Miloš Stanković, LL.M.*

ALEA IACTA EST – ALEATORNOST UGOVORA O DOŽIVOTNOM IZDRŽAVANJU KAO OGRANIČENJE MOGUĆNOSTI NJEGOVOG RASKIDA ZBOG PROMENJENIH OKOLNOSTI**

Autor u radu postavlja dve glavne hipoteze. Prva se sastoji u tvrdnji da je mogućnost raskida ugovora o doživotnom izdržavanju zbog promenjenih okolnosti ograničena aleatornom pravnom prirodom ovog kontrakta. U cilju njenog argumentovanja, autor analizira zakonom formulisan predmet ovog ugovora, ispituje mogućnost da se određene okolnosti okvalifikuju kao izuzetne obzirom na suštinu i svrhu ugovora o doživotnom izdržavanju i njegovu aleatornost koja je već u trenutku stupanja u ugovorni odnos poznata obema ugovornim stranama, pa zaključuje da promena okolnosti koja se odnosi na podmirivanje najvažnijih egzistencijalnih potreba primaoca izdržavanja (stanovanje, hrana, odeća, obuća, a pre svega staranje, briga i troškovi u vezi sa njegovim zdravljem), može da bude pravno-relevantan razlog za raskid ugovora o doživotnom izdržavanju samo ako bi takav zahtev postavio primalac, ali ne i davalac izdržavanja.

Druga hipoteza podrazumeva da primalac izdržavanja, čiji se ekonomski položaj neočekivano i izvanredno poboljša nakon zaključenja ugovora, ima pravo da zatraži raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti, pod uslovom da se taj ugovor u konkretnom slučaju, po strukturi međusobnih prava i obaveza ugovornika, približava po svojoj pravnoj prirodi ugovoru o doživotnoj renti. Ovo je posledica činjenice da ugovor za primaoca gubi svrhu, tj. korisnost i da ga on nikada ne bi zaključio pod novonastalim okolnostima, koje podrazumevaju i da je aleatornost naknadno „otpala“.

Ključne reči: *Rebus sic stantibus.– Aleatornost.– Predmet ugovora.– Raskid ugovora.– Inflacija.*

* Autor je asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, milos.stankovic@ius.bg.ac.rs.

** Članak je nastao kao rezultat rada na projektu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu „Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU (pravni, ekonomski, politički i sociološki aspekti)“.

1. POSTAVLJANJE PROBLEMA I PREDMET ISTRAŽIVANJA

Ugovorom o doživotnom izdržavanju, kao jednim od naj frekventnijih pravnih poslova u srpskoj pravnoj praksi, već smo se bavili u nekim našim prethodnim radovima.¹ Imajući u vidu složenost životnih okolnosti i relacija između davaoca i primaoca izdržavanja koje se reflektuju na njihov pravni odnos omeđen ovim kontraktom, reči je pre svega bilo o zakonskom sistemu zaštite primaoca izdržavanja prilikom nastanka i prestanka ovog pravnog posla. Osnovna i empirijski proverljiva činjenica od koje se pošlo sastojala se u tome da je primalac po pravilu lice koje se nalazi u poznom starosnom dobu, kome su potrebni tuđa briga, staranje i pomoć, ali koje ima imovinu koju je spremno da otuđi u naknadu za primano izdržavanje. Pitanje kojim ćemo se baviti u predstojećim redovima na određeni način predstavlja krunu naših prethodnih istraživanja, jer u sebi sublimira odnos aleatorne pravne prirode ugovora o doživotnom izdržavanju, njegovog predmeta i mogućnosti njegovog raskida zbog promenjenih okolnosti (*rebus sic stantibus*).

Ugovor o doživotnom izdržavanju² je po svojoj pravnoj prirodi aleatoran jer je moguće da davalac na ime izdržavanja da vrednosno mnogo više od onoga što će mu pripasti trenutkom primaočeve smrti, ali može da se dogodi i *vice versa*, da će koristi koje momentom smrti primaoca stekne na osnovu ovog ugovora biti mnogo veće vrednosti od izdataka koje je sam učinio u ispunjavanju ugovornih obaveza.³ Naime, već u trenutku zaključenja ugovora je poznata visina prestacije primaoca izdržavanja, jer se ona sastoji u prenošenju tačno određenih stvari ili prava na davaoca izdržavanja, dok je vrednost prestacije davaoca izdr-

1 M. Stanković, „Ugovor o doživotnom izdržavanju u srpskom pozitivnom pravu – zaštita primaoca izdržavanja“, *Pravni život*, 10 2010, 967 – 985 i M. Stanković, „Zaštita primalaca prema pravilima o prestanku ugovora o doživotnom izdržavanju u srpskom pozitivnom pravu“, *Pravni život* 10/2011, 557 – 582.

2 „Ugovorom o doživotnom izdržavanju obavezuje se primalac izdržavanja da se posle njegove smrti na davaoca izdržavanja prenese svojina tačno određenih stvari ili kakva druga prava, a davalac izdržavanja se obavezuje da ga, kao naknadu za to, izdržava i da se brine o njemu do kraja njegovog života i da ga posle smrti sahrani,“ videti čl. 194. stav 1. Zakona o nasleđivanju Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 46/1995, 101/2003 (u daljem tekstu: ZONS).

3 M. Stanković (2011), *op. cit.* fn. 1, 576.

žavanja uslovljena dužinom života i zdravstvenim stanjem primaoca.⁴ Na temelju ovih činjenica, profesor Panov razlikuje „subjektivnu aleatornost“ koja se odnosi na dužinu trajanja života primaoca izdržavanja i „objektivnu aleatornost“, koja je moguća u pogledu obima predmeta ugovora.⁵

Sud može na zahtev davaoca ili primaoca izdržavanja njihove ugovorne odnose iznova da uredi ili da raskine ugovor, ako se nakon njegovog zaključenja okolnosti toliko promene da ispunjenje ugovora postane znatno otežano (*rebus sic stantibus*), a može i pravo primaoca izdržavanja da preinači u doživotnu rentu ako se obe ugovorne strane sa tim saglase.⁶ Pažljivom analizom, može da se uoči da je za primenu ovog instituta potrebno da se kumulativno ispune dva uslova: prvi, uzročni, podrazumeva da su se okolnosti promenile, a drugi, određuje obim u kome je potrebno da nastupi promena okolnosti, formulišući ga kroz posledicu koja treba da se sastoji u tome da „ispunjenje ugovora postane znatno otežano“. Ipak, u Zakonu o nasleđivanju Srbije nije ni *exempli causa* izvršeno preciziranje ovog pravnog standarda. Stepentškoće gradiran kroz potrebu da ispunjenje bude ne samo otežano, već „znatno“ otežano, nam nije mnogo od pomoći, jer prethodno treba da utvrdimo parametre na osnovu kojih možemo reći da je ispunjenje ugovora otežano uopšte. To se može učiniti sublimiranjem doktrinar-nih stavova i analizom sudske prakse u pogledu definisanja posledice oličene u znatno otežanom ispunjenju ugovora, ali i promenama u okolnostima koje se smatraju pravno-relevantnim a koje ovoj posledici vode. Pri tome se postavlja neminovno akcesorno pitanje da li činjenicu da je ispunjenje obaveze „znatno otežano“ treba procenjivati subjektivno, odnosno kazualno, ili objektivno, tj. apstraktno?

Zahtev da ispunjenje ugovora postane znatno otežano, dovodi nas, kao što smo već mogli da naslutimo iz prethodnog izlaganja, do

4 O. Antić, *Nasledno pravo*, Beograd 2011, 358. U francuskoj nauci se element zdravstvenog stanja primaoca izdržavanja smatra kriterijumom razlikovanja doživotne rente i ugovora o doživotnom izdržavanju. A. Bénabent, *Droit civil, Les contrats spéciaux – civils et commerciaux*, Paris 2001, 613.

5 S. Panov, „O zajedničkoj svojini u braku“, *Anali Pravnog fakulteta* 1–3/1998, 67, fn. 45.

6 V. čl. 202. st. 1 i st. 2 ZONS. Zakon nije odredio parametre koji će rukovoditi sud u odlučivanju za jednu od navedenih mogućnosti, osim što će sud morati da „vodi računa o svim okolnostima“. K. Mesarović, „Promenjene okolnosti i izvršenje ugovora o doživotnom izdržavanju“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine* 11/1962, 10.

predmeta ugovora o doživotnom izdržavanju. Ugovornici su slobodni da obzirom na njihove konkretne potrebe samostalno urede međusobna prava i obaveze, kako u pogledu konkretnih prestacija i njihovog obima, tako i vremena, mesta i načina njihovog izvršenja.⁷ Međutim, čak i ako ne bi ništa precizirale, dispozitivnom odredbom čl. 194. st. 3. Zakona o nasleđivanju Srbije predviđeno je da „ako što drugo nije ugovoreno, obaveza izdržavanja naročito obuhvata obezbeđivanje stanovanja, hrane, odeće i obuće, odgovarajuću negu u bolesti i starosti, troškove lečenja i davanje za svakodnevne uobičajene potrebe“, odnosno sve ono čime se podmiruju i štite najosnovnije primaočeve potrebe, njegova fizička egzistencija, ali i dostojanstvo.⁸

Imajući u vidu prethodno rečeno, nama se čini, i to je hipoteza koju ćemo pokušati da proverimo u ovom radu, da aleatorna pravna priroda ugovora o doživotnom izdržavanju zahteva da se nastupanje posledice u vidu znatno otežanog ispunjenja ugovora uvek proverava kroz prizmu alee koja razgraničava pravno-relevantne promene okolnosti, od onih koje to nisu, a koje su neophodan preduslov za nastupanje ove posledice. Drugim rečima, pokušaćemo da objasnimo odnos alee i promenjenih okolnosti, ili bolje reći, uticaj alee na pravno vrednovanje promenjenih okolnosti i mogućnosti raskida ugovora o doživotnom izdržavanju usled promenjenih okolnosti.

2. PROMENJENE OKOLNOSTI

Ugovor može da se raskine ili izmeni zbog promenjenih okolnosti i prema pravilima Zakona o obligacionim odnosima: „Ako posle zaključenja ugovora nastupe okolnosti koje otežavaju ispunjenje obaveze jedne strane, ili ako se zbog njih ne može ostvariti svrha ugovora, a u jednom i u drugom slučaju u toj meri da je očigledno da ugovor više ne odgovara očekivanjima ugovornih strana i da bi po opštem mišljenju bilo nepravično održati ga na snazi takav kakav je, strana kojoj je otežano ispunjenje obaveze, odnosno strana koja zbog promenjenih okolnosti ne može ostvariti svrhu ugovora može zahtevati da se ugovor raskine.“⁹ Kako je mogućnost raskida ugovora po ovom osnovu

7 N. Subotić-Konstantinović, *Ugovor o doživotnom izdržavanju*, Beograd 1968, 68; A. Bénabent, *op. cit.* fn. 4, 614.

8 M. Stanković (2010), *op. cit.* fn. 1, 979.

9 V. čl. 133. st. 1. Zakona o obligacionim odnosima, *Službeni list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89 i *Službeni list SRJ*, br. 31/93 (u daljem testu: ZOO).

predviđena na širi, ali i precizniji način Zakonom o obligacionim odnosima nego Zakonom o nasleđivanju, kao prethodno se postavlja pitanje mogućnosti primene čl. 133. st. 1. ZOO na ugovor o doživotnom izdržavanju. Na njega je u nauci dat pozitivan odgovor, tj. prihvaćeno je shvatanje da se na raskid ugovora o doživotnom izdržavanju supsidijerno primenjuju pravila ZOO iako je on regulisan ZONS-om.¹⁰ Isti stav je zauzet u hrvatskoj nauci, sa obrazloženjem da je ugovor o doživotnom izdržavanju po svojoj pravnoj prirodi obligacionopravni ugovor, a i da su odredbe ZOO potpunije u pogledu regulisanja ovog instituta od odredbi ZON-a.¹¹ Najzad, mogli bismo da dodamo i da se odredbe Zakona o obligacionim odnosima koje se odnose na ugovore primenjuju na sve vrste ugovora, osim ako za ugovore u privredi nije izričito drugačije određeno.¹² Ova činjenica je važna jer doprinosi preciziranju kriterijuma na osnovu kojih ćemo određivati pojam promenjenih okolnosti i pojam znatno otežanog ispunjenja obaveze.

Ideja raskida ugovora zbog promenjenih okolnosti je dakle u tome, da treba revidirati ugovor kod koga se nakon njegovog zaključenja pojave izvanredne i nepredviđene okolnosti koje toliko otežavaju njegovo ispunjenje, da i bez krivice stranaka ugrožavaju načelo ekvivalentnosti prestacija u dvostrano obavezujućim ugovorima.¹³ Za to je neophodno ispunjenje dva uslova. Prvo, izvanredni događaj, koji to mora biti ceneći prema redovnom riziku koji ugovor određene vrste podrazumeva, ne sme sasvim da dovede do nemogućnosti ispunjenja obaveze, jer bi se tada radilo o višoj sili. Drugo, u prisustvu takvog događaja ispunjenje obaveze za jednu stranu treba da bude ili „preterano otežano“ ili da joj nanese „veliki gubitak“ u smislu očigledne povrede načela ekvivalentnosti prestacija.¹⁴ Kao posledice delovanja promenjenih okolnosti treba da nastupe „otežano ispunjenje“ ili „nemogućnost ostvarenja svrhe ugovora“, određeni kroz pravne standarde „da je očigledno da ugovor ne odgovara očekivanjima ugovornih strana“, te „da

10 O. Antić, Z. Balinovac, *Komentar Zakona o nasleđivanju*, Beograd 1996, 535.

11 V. Belaj, „Prestanak ugovora o doživotnom i ugovora o dosmrtnom izdržavanju“, *Liber amicorum Nikola Gavella, Građansko pravo u razvoju*, I. Gliha i dr. (ur.), Zagreb 2007, 696. Za suprotno shvatanje videti D. Đurđević, *Institucije Naslednog prava*, Beograd 2010, 267.

12 V. čl. 25. st. 1. ZOO.

13 S. Perović, „Raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti i načelo pravne sigurnosti“, *Separat iz Naučnog pregleda*, Beograd 1974, 185.

14 S. Perović (1974), *op. cit.* fn. 13, 201–202.

bi po opštem mišljenju bilo nepravilno održati ga na snazi takav kakav je“. Međutim, ako su se te okolnosti mogle predvideti prilikom zaključenja ugovora, onda one ne mogu poslužiti kao osnov za raskid ili izmenu ugovora, jer su imajući ih u vidu stranke mogle da zbog njihovog mogućeg nastupanja drugačije urede sadržinu ugovora.¹⁵ Promenjene okolnosti treba da su nastupile pre roka za izvršenje obaveze,¹⁶ odnosno mora da postoji naknadna nemogućnost ispunjenja, jer bi u slučaju postojanja incijalne nemogućnosti ugovor bio apsolutno ništav.¹⁷

Profesor Antić ovaj institut objašnjava preko teorije kauze, podvlačeći da je sud prilikom ocene da li su ispunjeni uslovi za njegovu primenu dužan da vodi računa „o cilju ugovora, dakle o kauzi ugovora.“ Prema njegovom mišljenju, „ugovor će biti raskinut ako su promenjene okolnosti toliko uticale na kauzalno obećanje jedne ugovorne strane da ga ona pod tako izmenjenim okolnostima nikada ne bi dala, odnosno da će se izmeniti i to na onaj način ako bi pri takvoj izmeni ugovorna strana pogođena izmenjenim okolnostima ipak dala svoje kauzalno obećanje.“¹⁸

Zaključujući ugovor, ugovornici imaju u vidu zajednički cilj koji žele da ostvare a koji je obuhvaćen njihovom saglasnošću volja. Kada taj cilj više nije moguće ostvariti, onda otpada i kauza takvog ugovora, pa je pravično takav ugovor izmeniti ili raskinuti. Dakle, potrebno je zaštititi očekivanja savesnih ugovornih strana koja su one imale u trenutku zaključenja ugovora, jer su rukovođene okolnostima i prilikama koje su tada postojale i odlučile da stupe u ugovorni odnos, računajući da se te prilike neće uopšte ili neće značajnije menjati. Međutim, imajući u sa druge strane na umu potrebu zaštite načela pravne sigurnosti i načela *pacta sunt servanda*, naše je mišljenje da u skladu sa pravilom *exceptiones sunt strictissimae interpretationis* sudovi ne bi trebalo da primenjuju institut promenjenih okolnosti kao pravilo, već kao izuzetak, što nažalost, kod nas nije slučaj.

15 S. Perović (1974), *op. cit.* fn. 13, 204.

16 S. Perović, *Obligaciono pravo*, Beograd 1990, 429–433.

17 S. Perović (1990), *op. cit.* fn. 14, 422; S. Nikšić, „Temeljna obilježja instituta izmjene ili raskida ugovora zbog promijenjenih okolnosti“, *Liber amicorum Nikola Gavella, Građansko pravo u razvoju*, I. Gliha i dr. (ur.), Zagreb 2007, 587.

18 O. Antić, *Obligaciono pravo*, Beograd 2011, 415.

Zato je ključno pitanje kvaliteta i obima okolnosti čije bi nastupanje dovelo do raskida ugovora zbog promjenjenih okolnosti.¹⁹ Na najopštijem planu, radilo bi se o ljudskim radnjama i prirodnim događajima, jer i same promjenjene okolnosti imaju karakter pravnih činjenica.²⁰ Međutim, stav prihvaćen u nauci da će u svakom konkretnom slučaju sud odlučiti da li će ugovor izmeniti ili raskinuti, vodeći računa o cilju ugovora, interesima ugovornih strana, trajanju i dejstvu promjenjenih okolnosti i ***rizicima koje ugovor date vrste redovno sa sobom nosi*** (podvukao M.S.),²¹ ukazuje da krug tih okolnosti nije neograničen ali i da se ima procenjivati *in concreto*. On je dakle, bliže određen ciljem, pravnom prirodom i predmetom ugovora o doživotnom izdržavanju, a ispitivanje „rizika koje ugovor određene vrste redovno sa sobom nosi“ u pogledu ovog kontrakta po našem mišljenju znači i određivanje dometa alee na mogućnost njegovog raskida zbog promjenjenih okolnosti.

Ipak, treba reći da ugovornici mogu unapred i da se odreknu pozivanja na raskid ili izmenu ugovora na osnovu promjenjenih okolnosti, ali pod uslovom da to ne učine na uopšten način, već u pogledu jedne tačno određene, konkretne okolnosti i ako takva odredba u ugovoru ne bi bila suprotna načelu savesnosti i poštenja.²²

3. PROMENJENE OKOLNOSTI NA STRANI DAVAOCA IZDRŽAVANJA

U literaturi se u promjenjene okolnosti na strani davaoca izdržavanja svrstavaju kako one koje se odnose neposredno na njega (promene zdravstvenog stanja, ličnog statusa i ekonomskog položaja), tako i one koje se odnose na članove njegove uže porodice (promene zdrav-

19 Opšte uzanse za promet robe, *Službeni list FNRJ*, br. 15/1954 u čl. 56. u izvanredne događaje ubrajaju prirodne događaje (poplava, grad, suša, zemljotres), upravne mere, ekonomske pojave (npr. veliki skok ili pad cena). U nauci se ovde ubrajaju i socijalno-politički događaji (ratovi, revolucije, generalni štrajkovi). D. Pavić, „Izvršavanje ugovornih obaveza u uslovima promjenjenih okolnosti“, *Pravni život* 9–10/1993, 1199.

20 S. Nikšić, *op. cit. fn.* 17, 586.

21 *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga prva*, S. Perović, D. Stojanović (ur.), Kragujevac 1980, 429.

22 Čl. 136. ZOO. S. Perović (1990), *op. cit. fn.* 14, 435; V. Belaj, *op. cit. fn.* 11, 701.

stvenog stanja i potreba za izdržavanjem), pri čemu mislimo da se krug članova uže porodice okvirno može izjednačiti sa krugom nužnih naslednika.²³

Da bi promene u zdravstvenom stanju samog davaoca ili članova njegove porodice imale značaj promenjenih okolnosti, potrebno je da nastupe nakon zaključenja ugovora, da imaju trajan ili trajniji karakter i da preterano otežavaju ispunjenje njegovih ugovornih obaveza,²⁴ a mislimo i da moraju da budu posledica iznenadnog oboljenja ili pogoršanja bolesti koje se po redovnom toku stvari nisu mogle predvideti u trenutku zaključenja ugovora. Ovakvo rešenje ima svoje opravdanje u pravnoj prirodi ugovora o doživotnom izdržavanju. Kako je najčešće reč o kontraktu *intuitu personae*, to ugovorne obaveze može da izvršava samo davalac izdržavanja lično,²⁵ a obzirom da je svrha ugovora u mogućnosti davaoca da primaocu izdržavanja pruža brigu, pažnju, negu, ali i da se stara o njegovom zdravstvenom stanju, razumljivo je da svoje ugovorne obaveze ne može (adekvatno) da izvršava lice kome je takođe potrebna zdravstvena zaštita i staranje, ili koje po zakonu mora da se stara o članovima svoje porodice i da ih izdržava. Čini se da je u ovom slučaju pogodna analogija sa situacijom u kojoj poslovno nesposobna lica ne mogu da budu davaoci iz ugovora o doživotnom izdržavanju, jer usled psihofizičkih smetnji nisu u stanju da na odgovarajući način preuzimaju i izvršavaju obaveze koje proističu iz ovog ugovora. Slično važi i za lica delimično poslovno sposobna lica, kod kojih bi zakonski zastupnik morao da da odobrenje maloletniku ako bi procenio da je on u stanju da ispunjava dužnosti iz ovog ugovora i da je to u njegovom najboljem interesu, odnosno ako to ne bi bilo suprotno razlozima zbog kojih je jedno lice delimično lišeno poslovne sposobnosti.²⁶ Međutim, važno je istaći da promene u zdravstvenom

23 Za argumentaciju sa upućivanjima videti, M. Stanković, „Nasilje u porodici kao uzrok isključenja iz prava na nužni deo“, *Nasilje u porodici – Zbornik radova sa naučnog skupa*, S. Panov, M. Janjić Komar, M. Škuljić (ur.), Beograd 2012, 243–244.

24 S. Svorcan, *Raskid ugovora o doživotnom izdržavanju*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1987. godine, 161–162; S. R. Vuković, *Komentar Zakona o nasleđivanju sa sudskom praksom obrascima registrom pojmova i prilogom*, Beograd 2007, 284.

25 O. Antić (2011a), *op. cit.* fn. 4, 358.

26 O. Antić (2011a), *op. cit.* fn. 4, 353; D. Šiljkut, „Postupak ovjere ugovora o doživotnom izdržavanju i poslovna sposobnost ugovarača“, *Pravni život* 1/1990, 125.

stanju davaoca mogu da budu od uticaja i na otežanu mogućnost primaoca da on ispunjava svoje obaveze, što i njemu otvara mogućnost da zatraži izmenu ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti.²⁷

Promene u vezi sa stanjem u užoj porodici davaoca koje se mogu podvesti pod izmenjene okolnosti, odnose se na iznenadno teže pogoršanje zdravstvenog stanja, potrebu lečenja (usled čega je nužno povećano emotivno, vremensko i finansijsko angažovanje davaoca) ili na smrt nekog člana njegove porodice. Takođe, isto važi i ako se ostvare uslovi za zakonsko izdržavanje nekog člana porodice od strane davaoca, pošto je obaveza zakonskog izdržavanja uvek i moralno i zakonski prioriteta u odnosu na obavezu koja proističe iz ugovora o doživotnom izdržavanju.²⁸ Promena okolnosti u kontekstu obaveze zakonskog izdržavanja dovodi nas do zaključka da se i rođenje deteta ili eventualno razvod braka mogu svrstati među one pravno-relevantne okolnosti koje predstavljaju osnov za raskid ili izmenu ugovora zbog promenjenih okolnosti. Mišljenja smo i da bi zaključenje braka davaoca izdržavanja moglo da bude uzrok raskidu ili izmeni ugovora *rebus sic stantibus*, naročito ako je između njega i primaoca izdržavanja ugovorom bila zasnovana zajednica života.²⁹ Međutim, uz sve ove okolnosti potreban je i faktor bar delimične nepredvidivosti u odnosu na trenutak zaključenja ugovora o doživotnom izdržavanju (npr. Da već nije u toku postupak za razvod braka), što je još jedan argument u prilog tvrdnji da se svaka okolnost mora razmatrati u okviru jednog određenog ugovornog odnosa. U jednom slučaju je u sudskoj praksi kao razlog za primenu ovog instituta bio prihvaćen i odlazak primaoca na izdržavanje višegodišnje kazne zatvora.³⁰

Međutim, primalac izdržavanja ne bi mogao da traži raskid ugovora po ovom osnovu i zbog ličnih svojstava davaoca izdržavanja (npr. starost, radna sposobnost), jer mu te okolnosti u trenutku zaključenja ugovora nisu mogle biti nepoznate, pa je spram njih i morao da računa na određeni način i kvalitet ispunjavanja njegovih obaveza.³¹

27 V. Belaj, *op. cit.* fn. 11, 699.

28 *Ibid.*; S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 165.

29 Odluka VSJ – Rev 2788/64 i odluka VSH – Gž. 4043/78, navedeno prema D. Đurđević, *op. cit.* fn. 11, 267.

30 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1181/91, S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 289.

31 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 5840/94, S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 270–271.

Najsloženije je odrediti da li se i koje promene prilika koje su u korelaciji sa ekonomskim položajem davaoca izdržavanja mogu podvesti pod institut *rebus sic stantibus*. Još je francuski Kasacioni sud povodom čuvenog slučaja Kraponskog kanala iz 1876. godine, a zasnivajući svoju odluku na čl. 1134. *Code civil*, zauzeo stanovište da sve okolnosti koje potpuno ne onemogućavaju ispunjenje obaveze, već samo narušavaju ekvivalentnost prestacija, uključujući i inflaciju, ne mogu da se podvedu pod ovaj institut.³² Karakteristika aleatornosti ugovora o doživotnom izdržavanju podrazumeva veći rizik u pogledu ekvivalencije prestacija nego u drugim ugovorima. Kako se ovaj ugovor izvršava u dužem vremenskom periodu, to stranke moraju da računaju na „ekonomska kolebanja“ koja će uticati na materijalni položaj davaoca izdržavanja.³³ Promene u cenama ne samo što su supsumirane aleatornom prirodom ovog ugovora, već je u pogledu povećanja maloprodajnih cena, visina obaveza davaoca obično praćenja povećanjem cena usluga koje on vrši, tako da ni u tom pogledu ne postoje promenjene prilike koje dovode do znatno otežanog ispunjenja ugovornih obaveza.³⁴

Međutim, sasvim drugačije bi bilo ako je reč o sveukupnom porastu troškova ispunjenja koje je posledica neke druge, izuzetne okolnosti, koja je takva i tolika da dovodi do opšteg pogoršanja ekonomskog položaja davaoca i koja mu do te mere otežava ispunjenje ugovornih obaveza da one više ne odgovaraju očekivanjima ugovornih strana ili se ne može ostvariti svrha ugovora npr. usled rata, zemljotresa, poplava.³⁵ No, ovde u užem smislu promenjene okolnosti predstavljaju neke druge, izuzetne okolnosti (rat, elementarne nepogode, prirodne katastrofe), a promene u ekonomskom položaju njihovu posledicu, a sa druge strane, ni ove okolnosti ne smeju da budu takve prirode da potpuno onemogućavaju ispunjenje ugovora, jer bi onda ugovor prestao da proizvodi pravna dejstva po drugom osnovu, a ne usled promenjenih okolnosti.

32 D. Pavić, *op. cit.* fn. 19, 1199.

33 S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 163. U suprotnom, ako bi se dopustila izmena ili raskid ugovora zbog svake promene u vrednosti novca, to bi značilo prelazak sa načela monetarnog nominalizma na načelo monetarnog valorizma. S. Nikšić, *op. cit.* fn. 17, 584.

34 S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 164.

35 S. Nikšić, *op. cit.* fn. 17, 590; S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 163–164.

4. PROMENJENE OKOLNOSTI NA STRANI PRIMAOCA IZDRŽAVANJA

U delu doktrine vlada mišljenje da samo davalac izdržavanja može da traži raskid ili izmenu ugovora zbog promenjenih okolnosti, jer navodno, samo njemu i može biti znatno otežano ispunjenje ugovornih obaveza.³⁶

Suprotno stanovište ne samo da je prihvaćeno u ZONS i u ZOO, već postoji i u sudskoj praksi, ali na način koji zaslužuje kritiku zbog ekstenzivnog shvatanja pojma promenjenih okolnosti. Tako su srpski sudovi raskidali ugovor o doživotnom izdržavanju po ovom osnovu i u slučajevima kada je primalac izdržavanja faktički onemogućavao davaoca da ispunjava svoju obavezu tako što je menjao mesto svog prebivališta, te uspostavljao zajednicu života sa licima sa kojima do tada nije živeo, a koja su onda preuzimala obavezu njegovog daljeg izdržavanja.³⁷ U jednom slučaju Okružni sud je našao da postoje promenjene okolnosti koje znatno otežavaju ispunjenje obaveza ugovornih strana, kada je primalac izdržavanja, otac ćerke koja je bila davalac doživotnog izdržavanja, po ugovoru zasnovao sa njom zajednicu života u njenom domaćinstvu, ali ju je neko vreme pred smrt napustio i vratio se svojoj kući gde je živeo sa sinom. Kako su odnosi primaoočeve dece, tj. brata i sestre bili poremećeni, primaoočeva ćerka kao davalac izdržavanja nije imala pristup kući u kojoj je njen otac živeo sa sinom, pa objektivno nije ni mogla da izvršava obaveze iz ugovora o doživotnom izdržavanju, te je primalac izdržavanja pre smrti podneo tužbu za raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti.³⁸ Po našem mišljenju, u ovakvom i u sličnim slučajevima, ugovor ne bi trebalo raskinuti zbog promenjenih okolnosti, već zbog neizvršenja primaoca, jer je primaoočeva obaveza i da omogući davaocu da bez poteškoća izvršava svoje ugovorne obaveze prema njemu, a u ovom slučaju je primalac izdržavanja očigledno prekršio ugovornu odredbu o obavezi da živi u ćerkinom domaćinstvu,

36 K. Mesarović, *op. cit. fn.* 6, 11–12.

37 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1860/01, od 9. maja 2002. godine, Sudska praksa 6/2003, Beograd 2003, 24; Presuda Vrhovnog suda Srbije Rev. 2201/02, od 11. septembra 2002. godine, Sudska praksa 1/2003, Beograd 2003, 26.

38 Rešenje Okružnog suda u Valjevu Gž. br. 298/03, od 20.02.2003. godine, Sudska praksa 1/2004, Beograd 2004, 24.

te je svojom krivicom doveo do njene nemogućnosti da ispunjava svoje ugovorne obaveze.³⁹

Koje se onda izmenjene okolnosti na strani primaoca imaju smatrati pravno relevantnim da bi bio moguć raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog promenjenih okolnosti? Način na koji ZONS dispozitivnom normom određuje predmet ugovora o doživotnom izdržavanju otvara nam prostor za negativnu definiciju. Jer ako davaočeva obaveza izdržavanja *naročito obuhvata* „obezbeđivanje stanovanja, hrane, odeće i obuće, odgovarajuću negu u bolesti i starosti, troškove lečenja i davanje za svakodnevne uobičajene potrebe“, kao zakonom predviđeni minimum ali i „koncentrat“ u kojem se oslikava suština ovog pravnog posla, onda sve promenjene okolnosti i potrebe primaoca koje se odnose na izvršavanje navedenih obaveza od strane davaoca, mogu da predstavljaju pravno-relevantan osnov za raskid ugovora *rebus sic stantibus* ako bi se na njih pozvao primalac, ali ne i ako bi to učinio davalac izdržavanja. Suprotno rezonovanje bi bilo protivno smislu zakonskog rešenja, jer bi dopuštalo davaocu da sa pozivom na promenjene okolnosti u svakom trenutku izađe iz ugovornog odnosa, pa čak i „u nevreme“, a davaoca bi lišilo svake sigurnosti u potrazi za kojom on i zaključuje ovaj ugovor. Svako lice stupa u ugovorni odnos kao primalac izdržavanja baš zato što veruje da će mu nega, staranje, pažnja i izdržavanje biti potrebni. To zbog prirode ugovora koji zaključuje ne može da ostane nepoznato ni davaocu izdržavanja, pa vanredni troškovi i eventualne neprilike oko izdržavanja primaoca stoga i ne mogu imati karakter izvanrednih i nepredviđenih okolnosti. Međutim, imajući u vidu i tu, po njega nepovoljniju okolnost, on se ujedno sa njom saglasio i pristao i na sve one troškove koje ona podrazumeva, isto kao što se i primalac prećutno saglasio sa mogućnošću da mu doživotno izdržavanje, kao svojevrsno obezbeđenje koje sebi omogućuje neće biti potrebno, pa će ga (ili samu sigurnost da će mu ono po potrebi biti na raspolaganju) ustvari „preplatiti“. Zato bi trebalo sasvim restriktivno dopustiti raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog promenjenih okolnosti na zahtev davaoca izdržavanja.

Izgleda nam da se sve promenjene okolnosti na strani primaoca, koje onemogućavaju davaoca da se na njih pozove, sažimaju i prelama-

39 O negativnim posledicama ovakvog postupanja sudova po zaštitu primalaca iz ugovora o doživotnom izdržavanju, M. Stanković (2011), *op. cit.* fn. 1, 570.

ju u promeni njegovog zdravstvenog stanja, tj. odgovarajućoj obavezi davaoca da mu pruži potrebnu negu u bolesti i starosti i da plati troškove njegovog lečenja. Kako je ovo centralna, suštinska obaveza davaoca izdržavanja koja supsumira sve druge njegove obaveze, on mora da je ispuni i snosi njene troškove koliki god da su, pa makar i po vrednosti znatno premašivali vrednost primaočeve obaveze, jer je to posledica aleatorne pravne prirode ugovora o doživotnom izdržavanju.⁴⁰ Ona obuhvata troškove potrebnih lekarskih pregleda i terapija, nabavljanja lekova i medicinskih pomagala, troškove bolničkog lečenja, obezbeđivanje hrane i pića određenog kvaliteta i kvantiteta u zavisnosti od zdravstvenih potreba primaoca (a što može da ima i preventivno dejstvo u očuvanju zdravlja), održavanje higijene i zagrevanje stanja, nabavljanje odeće i obuće primerene klimatskim uslovima i posebnim potrebama primaoca, i sve to nezavisno od njihove cene, i činjenice da li je bolest nastala pre ili posle zaključenja ugovora o doživotnom izdržavanju.⁴¹ Isto važi i za troškove sahrane, ali ne i podizanje nadgrobnog spomenika.⁴² Primaoca jednako motiviše na zaključenje ugovora potreba za obezbeđivanjem materijalne egzistencije i potreba za negom, pažnjom i staranjem u bolesti i starosti i želja da bude dostojanstveno sahranjen. Stoga već u trenutku zaključenja ugovora obe stranke moraju da računaju na mogućnost da primalac izdržavanja oboli, pa se sa takvom mogućnošću saglašavaju i istovremeno implicitno pristaju da ugovor ostane na snazi i ako se to desi ili se pogorša primaočeva zdravstvena situacija, usled čega ove okolnosti i nemaju karakter izvanrednih.⁴³ Stoga svako moguće pogoršanje primaočevog zdravlja kao okolnost obuhvaćena saglasnošću stranaka u trenutku zaključenja ugovora ne može imati karakter pravno-relevantnih činjenica za raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti, jer su one obuhvaćene aleom ugovora o doživotnom izdržavanju.⁴⁴ No, ako bi primalac pre zaključenja ugovora doveo u zabludu ili održavao u zabludi davaoca izdržavanja u pogledu

40 S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 281, 287.

41 A. Bénabent, *op. cit.* fn. 4, 613; N. Subotić-Konstantinović, *op. cit.* fn. 7, 76; S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 260–276. Navedeno naravno, ne bi važilo u pogledu zahteva primaoca za uređenjem enterijera stana ili npr. modnih zahteva u vezi sa odećom i obućom.

42 N. Subotić-Konstantinović, *op. cit.* fn. 7, 76; M. Albijanić, „Ugovor o doživotnom izdržavanju“, *Pravni život* 10/1996, 494.

43 S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 167; S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 284.

44 S. Svorcan, *op. cit.* fn. 24, 167; V. Belaj, *op. cit.* fn. 11, 700.

svog zdravstvenog stanja (npr. prećutavši svoje loše zdravstveno stanje ili sakrivši medicinsku dokumentaciju koja o tome svedoči), mišljenja smo da bi davaalac izdržavanja u skladu sa čl. 65. st. 1. i st. 2. ZOO mogao da zahteva poništenje takvog ugovora i da traži naknadu štete.⁴⁵

Zbog pravne prirode ovog ugovora, primalac izdržavanja bi za razliku od davaoca mogao da traži raskid ili izmenu ugovora iz razloga i u skladu sa svojim povećanim potrebama.⁴⁶ Pa i kada bi sud konvertovao doživotno izdržavanje u doživotnu rentu, opet bi mogao da povećava visinu davaočeve obaveze u zavisnosti od primaočevog zdravstvenog stanja, pri čemu se to ne bi smatralo novacijom, već prilagođavanjem načina izvršavanja ugovornih odredbi, a sve da i druge ugovorne odredbe ne bi izgledale „usiljeno“.⁴⁷

Tako se izjašnjava i sudska praksa. U jednom slučaju, zdravstveno stanje primaoca izdržavanja se posle zaključenja ugovora o doživotnom izdržavanju toliko pogoršalo da je zahtevalo stalno prisustvo trećeg lica i određenu, kuvanu hranu. Tuženi kao davaalac izdržavanja nije udovoljio ovim zahtevima primaoca niti u pogledu potrebne hrane, niti u pogledu brige i nege oko primaoca jer ju je obilazio retko i jako malo vremena provodio sa njom, pri čemu se usredsredio na obradu imanja. Vrhovni sud Srbije je našao da su nižestepeni sudovi pravilno primenili materijalno pravo kada su raskinuli ugovor o doživotnom izdržavanju zbog promenjenih okolnosti, u situaciji kada je način ispunjavanja ugovora od strane davaoca izdržavanja izazvao nezadovoljstvo kod primaoca izdržavanja, što je njihove odnose bitno poremetilo usled čega primalac izdržavanja nije želeo da se njihovi međusobni odnosi iznova uredi.⁴⁸

Iz prethodnog izlaganja jasno proističe da bi primalac izdržavanja mogao da traži raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti ako bi se njegova materijalna situacija pogoršala, a visina davaočevih obaveza ne bi više odgovarala njegovim potrebama.⁴⁹ Međutim, da li bi isto pravo imao i primalac izdržavanja čija se finansijska situacija neočekivano

45 M. Stanković (2010), *op. cit.* fn. 11, 980, fn. 55.

46 S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 264.

47 A. Bénabent, *op. cit.* fn. 4, 615.

48 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1166/99, od 23.06.1999. godine, Sudska praksa 11-12/2003, Beograd 2003, 18.

49 D. Đurđević, *op. cit.* fn. 11, 267.

i značajno poboljšala usled nekog izvanrednog događaja, npr. dobicom igrama na sreću ili nasleđivanjem?⁵⁰ Pre nego što damo odgovor na ovo pitanje, smatramo korisnim da se u najopštijim crtama upoznamo sa shvatanjima u uporednom i srpskom pravu o ekonomskim promenama kao izuzetnim okolnostima.

O značaju „ekonomske nemogućnosti“ za izvršenje ugovora, odnosno situaciji kada je ugovor moguće fizički izvršiti, ali uz očiglednu nesrazmeru u ekvivalentnosti prestacija govori „teorija nedostižnosti činidbe ili davanja“ koja se razvila u austrijskom pravu. Njena glavna ideja se sastoji u tome da će se pod nemogućnošću ispunjenja smatrati i situacija u kojoj bi radi ispunjenja ugovora jedna ugovorna strana žrtvovala svoj interes koji je u privrednom smislu nesrazmerno veći od interesa druge ugovorne strane.⁵¹

Slično tome, u anglosaksonskom pravu postoji „teorija o osujećenju cilja ugovora“, koja se primenjuje ako sud u konkretnom slučaju utvrdi da su se relevantne okolnosti za ispunjenje ugovora nakon njegovog zaključenja toliko promenile da bi dužnik ispunjavanjem ugovorene prestacije ispunio nešto na šta uopšte nije računao kada se na to obavezao, tj. nešto na šta se ustvari i nije obavezao.⁵² Reč je o tome da postoji „nerazumnost ispunjenja“, jer je osnovni uslov za primenu doktrine o osujećenju svrhe ugovora da postoji faktička ili pravna mogućnost ispunjenja. U daljem preciziranju šta se ima smatrati „svrhom ugovora“, pored ovog potrebno je da se ispune još tri uslova. Najpre, svrha ugovora ne sme da bude neposredni cilj ugovaranja, već dalji, „posredni cilj koji se na ovaj nadovezuje“; svrha ugovora ne može biti cilj koji samo jedna ugovorna strana želi da ostvari, ako on nije poznat i drugoj ugovornoj strani; ako se cilj makar i delom ostvario, neće postojati pravo oslobađanja daljeg izvršenja ugovora za ugovornu stranu.⁵³

50 Ovde bi naročito dolazio u obzir slučaj „nasmejanih naslednika“, odnosno „smešćeg nasleđa“, mada se sticanje subjektivnog naslednog prava nikada ne može smatrati sasvim izvesnim, što proističe i iz činjenice da nasledna nada ne uživa pravnu zaštitu.

51 S. Perović (1974), *op. cit.* fn. 13, 198.

52 S. Perović (1974), *op. cit.* fn. 13, 199.

53 M. Đurđević, „Pravičnost i raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti“, *Pravni život* 11–12/1994, 1560–1561.

Nemački sudovi su, iako Nemački građanski zakonik ne sadrži odredbe o raskidu ugovora zbog promenjenih okolnosti, dopuštali prevashodno izmenu, a izuzetno i raskid ugovora pozivajući se na „teoriju o otpadanju osnove posla“.⁵⁴ Zahtev za „neostvarenjem svrhe ugovora“ koji postavlja naš ZOO ima veoma sličnu osnovu kao pomenute engleska i nemačka doktrina.⁵⁵ U tom smislu, u delu naše nauke se kaže da se neostvarenje svrhe ugovora ne može tumačiti u smislu neostvarenja kauze ugovora kao onog objektivnog cilja koji je karakterističan za svaki ugovor određene vrste, već u smislu neostvarenja pojedinačnog cilja one ugovorne strane koja pogođena promenjenim okolnostima više nije u stanju da ga ostvari.⁵⁶ Stoga se ističe da „neostvarivanje svrhe ugovora“ treba tumačiti u smislu „nekorisnosti ugovora“, tj. tako da je usled dejstva promenjenih okolnosti ispunjenje za poverioca izgubilo korisnost.⁵⁷ Dakle, vodeći računa o tekstu ZOO, svrha ugovora je onaj individualni cilj sa kojim jedna ugovorna strana i stupa u ugovorni odnos a koji je poznat i drugoj ugovornoj strani, a koji se konkretizuje kroz korisnost koju ta ugovorna strana očekuje da će dobiti ispunjenjem obaveze druge ugovorne strane. Ako se tako promene okolnosti da je izvršenje obaveze faktički i pravno i dalje moguće, ali sam cilj postane neostvariv, odnosno „nesvrshodan“ ili „beskoristan“, smatraće se da nije moguće ostvariti svrhu ugovora, koja može biti i ekonomska svrha.⁵⁸

No, radi zaštite prava i interesa i druge ugovorne strane, a kao manifestacija ideje pravičnosti, nije dovoljno da ugovor izgubi korisnost samo za jednu ugovornu stranu, već je kao dodatni uslov neophodno i da je usled toga poremećena ekvivalencija uzajamnih prestacija u dvostranom ugovoru u meri koja nije prihvatljiva „sa opšteg stanovišta“.⁵⁹ Ovde dakle, uvodimo jedan objektivizovan kriterijum, proverljiv kroz cilj, kauzu ugovora određene vrste. Po prirodi stvari, na

54 D. Pavić, *op. cit.* fn. 19, 1200.

55 *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga prva, op. cit.* fn. 21, 430; D. Pavić, *op. cit.* fn. 19, 1204; M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1559.

56 M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1563.

57 M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1564–1565.

58 To je naročito zastupljen stav u nemačkoj i austrijskoj teoriji. *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga prva, op. cit.* fn. 22, 432; M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1565; S. Nikšić, *op. cit.* fn. 17, 594.

59 M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1565.

promenu okolnosti koja dovodi do gubitka svrhe (korisnosti) može da se pozove samo poverilac u ovakvoj obligaciji, koji usled promenjenih okolnosti ne može da upotrebljava stvar ili raspolaže njome na način na koji je to očekivao i zbog čega je i stupio u ugovorni odnos.⁶⁰ Dok se u engleskom pravu na ovaj razlog za prestanak ugovora mogu pozvati samo poverioci koji potražuju predaju stvari, a ne i poverioci novčanih obaveza, stav u srpskoj nauci je da bi u našem pravu i ova druga vrsta poverilaca mogla da se pozove na ovaj institut u slučaju inflacije, odnosno pada kupovne vrednosti novca, pod uslovom da je dužnik znao za cilj koji poverilac očekuje od ispunjenja.⁶¹

Zato nam se potvrđan odgovor na postavljeno pitanje čini mogućim. Ako se pod izvanrednim događajima podrazumevaju i ozbiljniji ekonomski poremećaji,⁶² mislimo da se to odnosi i na „poremećaje“ u pozitivnom smislu, odnosno iznenadno poboljšanje materijalne situacije jednog lica,⁶³ jer bi time ugovor o doživotnom izdržavanju po pravilu gubio korisnost i svrhu za primaoca izdržavanja, ali bi istovremeno otpala njegova kauza, pa bi bilo protivno načelu savesnosti i poštenja održavati ga na snazi. Situacija u kojoj bi naknadno bila stvorena disproporcija u ekvivalenciji prestacija, mogla bi da dovede i do naknadnog nestanka aleatornosti (npr. primaocu više nisu potrebna novčana davanja od strane davaoca izdržavanja, a obzirom da je dobrog zdravstvenog stanja, briga, pažnja i nega kao nematerijalne činidbe koje treba da mu pruža davalac su minimalne, dok se sa druge strane on obavezao da na davaoca izdržavanja trenutkom svoje smrti prenese nepokretnost značajne vrednosti, pa dolazi u situaciju da „preplaćuje“ svoje izdržavanje), zbog čega ugovor ne bi mogao da bude poništen jer je aleatornost u trenutku njegovog zaključenja postojala, ali kako primalac „kazužno obećanje pod takvim uslovima nikada ne bi dala, onda ugovor treba da bude raskinut.“⁶⁴ To bi međutim, bilo moguće

60 M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1566.

61 M. Đurđević, *op. cit.* fn. 53, 1567; S. Nikšić, *op. cit.* fn. 17, 590.

62 O. Antić (2011b), *op. cit.* fn. 18, 416.

63 Pod izuzetnim okolnostima se podrazumeva i nagli ili veliki pad ili skok cena. *Komentar Zakona o obligacionim odnosima, knjiga prva, op. cit.* fn. 21, 427.

64 O. Antić (2011b), *op. cit.* fn. 18, 415. V. čl. 135. ZOO: „Pri odlučivanju o raskidanju ugovora, odnosno o njegovoj izmeni, sud se rukovodi načelima poštenog prometa, vodeći računa naročito o cilju ugovora, o normalnom

samo ako su njegove potrebe takve da ovaj ugovor približavaju ugovoru o doživotnoj renti (a što nije retko u praksi), tj. ako bi potrebe primaoca izdržavanja u trenutku zaključenja ugovora bile isključivo ili u najvećem delu novčane, odnosno materijalne prirode, jer davaocu ne bi moglo da ostane nepoznato da primalac taj novac iskorišćava za zadovoljenje svojih egzistencijalnih potreba, dok bi bio izmenjen ako bi primaocovo stanje zahtevalo i značajniju negu, brigu i staranje. Čini se da je ovo stanovište tim pre opravdano što bi davalac izdržavanja imao pravo na naknadu pravičnog iznosa štete koju bi pretrpeo usled raskida ugovora.⁶⁵

I kada postoji aleatornost, mora da postoji makar približna ravnomernost vrednosti uzajamnih činidbi ili mogućnost takve ravnomernosti, jer kada takve srazmernosti nema, kada je na početku jasno da je jedna činidba značajno vrednija od druge, onda upravo i nema aleatornosti. „U slučaju očigledne i ugovorene nesrazmere u pogledu ravnoteže prestacija ugovornih strana u ovom ugovoru“, treba uzeti da je ugovor o doživotnom izdržavanju simulovan, a ugovor o poklonu sa nalogom izdržavanja disimulovan pravni posao.⁶⁶ Sve što po vrednosti prevazilazi vrednost prestacija davaoca izdržavanja u odnosu na vrednost obaveze primaoca kao protivnakanade za takvo izdržavanje, trebalo bi smatrati ugovorom o poklonu i vrednošću iz koje bi se mogli namiriti i nužni naslednici.⁶⁷ I u praksi Vrhovnog suda Makedonije se vodi računa o srazmernosti uzajamnih obaveza ugovornih strana iako je reč o aleatornom pravnom poslu, pa je uzeto da takve nesrazmernosti nema ako je ugovor izvršavan duže od tri godine, jer u vrednost davaočevih prestacija treba uračunati i poštovanje, pomaganje, negu, pažnju i staranje koje on pruža primaocu izdržavanja, a koje se veoma

riziku kod ugovora odnosno vrste, o opštem interesu, kao i interesima obeju strana.“

65 V. čl. 133. st. 5. ZOO. Da bi ovi stavovi imali čvršće uporište, mišljenja smo da bi i norma Zakona o nasleđivanju koja reguliše raskid ugovora o doživotnom izdržavanju zbog promenjenih okolnosti u nekoj budućoj kodifikaciji mogla biti preuređena i definisana na način na koji to čini Zakon o obligacionim odnosima u čl. 133. st. 1.

66 N. Stojanović, „Contracts of obligations law of particular importance for inheritance law and exigent share“, *Thirty years of the Law on Obligations – de lege lata and de lege ferenda – Collection of reports*, R. Vukadinovic (ed.), Belgrade 2009, 495.

67 *Ibid.*

teško mogu ekonomski izraziti.⁶⁸ To je i suština rešenja o poništenju ovog ugovora zbog nedostatka aleatornosti.⁶⁹

Međutim, ako aleatornost otpadne u toku izvršavanja ugovornih obaveza, onda njihovo dalje ispunjavanje na isti način može biti nepravilno po jednu ugovornu stranu, u ovom slučaju primaoca izdržavanja. Obzirom da u francuskom pravu ugovor o doživotnoj renti (a koji je po svojoj prirodi veoma sličan ugovoru o doživotnom izdržavanju u srpskom pravu) predstavlja modalitet ugovora o kupoprodaji, smatra da se da nedostatak alea postoji i u slučaju nesrazmere vrednosti međusobnih davanja ugovornih strana, tj. slučaja kada je visina rente manja od vrednosti kupljenih dobara.⁷⁰ Naime, ugovorne strane su slobodne da samostalno odrede cenu kod ovakvog ugovora jer ona zavisi od okolnosti konkretnog slučaja, tj. godina i zdravlja poverioca rente, ali to nipošto ne znači da davanja dužnika mogu biti u nesrazmeri sa vrednošću kupljene stvari, upravo zato što u takvoj situaciji ne bi bilo aleatornosti!⁷¹ Aleatornost se u francuskoj nauci kod ugovora o doživotnoj renti definiše i time „što se svaka od ugovornih strana oseća ravnopravnom usled nesigurnosti“⁷²

- 68 Načelen stav na Vrhovniot sud na Makedonija, Rev. Br. 156/79 od 20.07.1979. godine. Slično i u Odluci Vrhovnog suda Vojvodine, Gž. 190/62. Lj. Spirović Trpenovska, D. Micković, A. Ristov, *Nasledovanjeto vo Evropa*, Skopje 2011, 394, 396. U Presudi Saveznog Vrhovnog suda, Rev. 2662/60 je istaknuto: „Kod dosuđivanja naknade za uloženi rad, posle raskida ugovora o doživotnom izdržavanju, mora se imati u vidu rizik s kojim su stranke ušle u ugovorni odnos, kao i vrednost imovine koja je bila predmet ugovora.“ S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 282; Slično i u presudi Vrhovnog suda Vojvodine-Gž. Br. 1189/71: „Protivan je dobrim običajima ugovor o doživotnom izdržavanju, kojim davalac izdržavanja iskoristi teški položaj izdržavanog zbog njegovog zdravstvenog stanja, ili drugih okolnosti, pa ugovori za sebe očigledno nesrazmerno veliku korist, s obzirom na vrednost imovine koju mu izdržavani ostavlja i daje i na očiglednu nesrazmernu malu imovinsku vrednost ugovorenog izdržavanja i usluga, koje će on trebati davati, bilo zbog dobrog imovinskog stanja primaoca izdržavanja, ili pak zbog njegove predstojeće bliske smrti.“ Isto i u presudi Vrhovnog suda Jugoslavije, Rev-883/65, S. R. Vuković, *op. cit.* fn. 24, 242-243.
- 69 V. čl. 203. st. 1. ZONS: „Na zahtev zakonskih naslednika primaoca izdržavanja, sud može poništiti ugovor o doživotnom izdržavanju ako zbog bolesti ili starosti primaoca izdržavanja ugovor nije predstavljao nikakvu neizvesnost za davaoca izdržavanja.“
- 70 F. Lecrec, *Droit des contrats spéciaux*, Paris 2007,103.
- 71 P. Malaurie, L. Aynès, *Cours de droit civil, Les contrats spéciaux – Civilis et commerciaux*, Paris 1992, 545.
- 72 F. Lecrec, *op. cit.* fn. 70, 102.

Miloš Stanković, LL.M

ALEA IACTA EST – ALEATORICISM OF LIFELONG
SUPPORT CONTRACTS AS THE LIMITATION OF
THE POSSIBILITY FOR THEIR CANCELLATION
DUE TO REBUS SIC SANTIBUS

Summary

A contract on lifelong maintenance can be cancelled at the request of the contracting parties, if the circumstances after its conclusion change to the extent that the fulfilment of the contract becomes significantly more difficult. The different circumstances on the side of the provider of maintenance, under the condition of being extreme, can lead to the application of this institution, and are connected with the receiver's personal status, their health condition and the health condition of their family members, and also the obligations which arise according to the rules of legal maintenance. The changed circumstances on the part of the receiver which are legally valid for the cancellation of the contract due to new circumstances also relate to the changes in their health condition, which is explained by the aleatory legal nature of the contract on lifelong maintenance, and also to the extraordinary and unexpected improvement of their economic status, which is a consequence of the theory on the cancellation of the contract conditions.

It can be concluded that the amount of the provider's obligation never depends on the receiver's obligation regarding the fulfilment of the basic life needs and the essence of caring about life, health and dignity of the receiver of maintenance. In this sense, the possibility for the provider of maintenance to refer to the changed circumstances needs to be estimated, whereas the receiver can always do so.

Key words: *Rebus sic stantibus – Aleatory – Contract subject – Contract cancellation – Inflation.*